

Prof. dr hab. Ewa Syrek

Uniwersytet Śląski

RECENZJA

rozprawy doktorskiej Pani Marty Mirosławy Perkowskiej pt. ***Postawy studentów białostockich uczelni wobec transplantacji. Stan , uwarunkowania, implikacje pedagogiczne***, przygotowana na prośbę Dziekana Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Białostockiego.

Na wstępie pragnę podkreślić iż wybór problematyki badawczej i realizacja projektu badawczego będącego przedmiotem recenzowanej pracy doktorskiej, ma wyjątkowe znaczenie w wymiarze społecznym, zdrowotnym i edukacyjnym. Problem wynika z wciąż niewystarczającej świadomości społeczeństwa na temat transplantologii i dawstwa –zarówno wśród rodzin potencjalnych dawców komórek, tkanek i narządów, jak i wśród lekarzy, którzy mogą zgłosić osobę zmarłą jako potencjalnego dawcę narządów i tkanek. Transplantacja bowiem jest nie tylko problemem medycznym ale także społeczno-etycznym i budzi w naszym społeczeństwie wiele kontrowersji , głównie etycznych ale przecież w wielu przypadkach stanowi jedyną możliwość ratowania komuś życia. Wieloletni program pod nazwą Narodowy Program Rozwoju Medycyny Transplantacyjnej na lata 2011-2020 stanowi podstawę realizacji szeregu działań, które mają na celu zmianę takiego stanu rzeczy. Zadaniem pedagogiki społecznej jako nauki prakseologicznej jest udział w poszerzaniu wiedzy o zmieniającej się dynamicznie rzeczywistości i proponowanie zmian. Problematyka rozprawy doktorskiej wpisuje się w obszar zainteresowań poznawczo-badawczych pedagogiki społecznej, pedagogiki zdrowia, socjologii zdrowia i choroby oraz innych nauk o zdrowiu w ich poznawczo- edukacyjnej warstwie. Szeroko rozumiana edukacja jest jednym z najważniejszych czynników mających znaczenie w przemianach świadomości indywidualnej i zbiorowej. Przyjmując iż pedagogika społeczna jest meta teorią dla pedagogiki zdrowia to podjęta problematyka badawcza wpisuje się także w jej przedmiot zainteresowań badawczych związanych ze zdrowiem i chorobą i ich uwarunkowaniami społeczno-środowiskowymi. Wybór problematyki badawczej związanej ze społecznymi aspektami transplantacji jako metody leczenia , która w sposób istotny dla pacjenta zmienia jego jakość życia, dotyczy współczesnych dylematów wartościowania wyborów związanych ze zdrowiem i chorobą. Badania te stanowią inspirujący akcent do podjęcia dalszych poszerzonych i pogłębionych badań w tym zakresie, celem poznania potrzeb edukacyjnych dla konstruowania programów edukacyjnych odpowiednich dla różnych grup i środowisk społecznych.

Recenzowana praca doktorska składa się z trzech części obejmujących sześć rozdziałów poza *Wstępem* i *Zakończeniem*. Struktura pracy, podział treści, jest właściwy dla prac naukowych. Narracja jest prowadzona językiem naukowym, właściwym dla nauk społecznych i cechuje się logiką wywodów. Analiza literatury przedmiotu stanowiąca płaszczyznę teoretyczną dla zrealizowanego przez Doktorantkę projektu badawczego uwzględnia zagadnienia dotyczące pojęcia postawy. Pojęcie to ma podstawowe znaczenie ze względu na podjęty problem badawczy i najogólniej mówiąc, zawiera trzy ważne komponenty: poznawczo-oceniający, emocjonalny-oceniający ukierunkowany na rodzaj prezentowanego zachowania wobec określonego przedmiotu jako komponentu trzeciego. Przeprowadzone analizy różnych koncepcji ujęć terminologicznych pojęcia postawy zaznaczają, co najważniejsze, że: postawa jest zawsze wobec czegoś, wiąże się z afektywną pozytywną lub negatywną oceną, charakteryzuje się względną stałością ponieważ są nabywane i kształtowane w procesie uczenia się/doświadczenia, jej komponenty ukierunkowują reagowanie (rozdz.1). Uzasadnionym celem poznawania postaw jest oznaczanie procesów indywidualnej świadomości wobec aktualnych i potencjalnych reakcji wobec świata społecznego (zob. W. I. Thomas, F. Znaniecki 1918).

Elementem dalszych rozważań uczyniła Doktorantka wieloaspektową analizę zagadnienia transplantologii. Rozwój transplantologii (osiągnięcia w tej dziedzinie chronologicznie prezentuje tabela 1.) w wymiarze medycznym jest procesem złożonym i niejednorodnym co interesująco przedstawiła Autorka pracy wskazując tym samym na konieczność ustaleń prawnych i wymogów etycznych, nawiązując, co ważne, do prezentacji stanowisk kontrowersyjnych wobec różnych kwestii m.in. orzekania kresu życia człowieka. Sposób spojrzenia Doktorantki na problem transplantacji jako kwestii społecznej w wielu wymiarach (prawny, etyczny, religijny), jest w mojej ocenie, bardzo istotny bo wieloaspektowy a dla pedagoga społecznego niezbędny by planować i realizować w praktyce edukacyjną funkcję pedagogiki społecznej. Z uznaniem odnoszę się do wnikliwych analiz dotyczących transplantologii, które pozwalają wyjaśnić i ocenić jej złożoność i wieloaspektowość a także przeanalizować jej rozwój uświadamiając sobie konieczność pokonywania różnego rodzaju barier medycznych i społeczno-kulturowych. Zwraca uwagę bardzo dobra znajomość i umiejętność wykorzystania wielu znaczących aktów prawnych a także dokumentów Światowej Organizacji Zdrowia (rozdział 2) nie pomijając charakterystyki historii Polskiej transplantologii i wskazuje na najważniejsze cele i postulaty Narodowego Programu Rozwoju Medycyny Transplantacyjnej na lata 2011 – 2020.

Kolejny rozdział (3) poświęcony edukacji zdrowotnej i promocji zdrowia, poza najważniejszymi definicjami, odwołuje się między innymi do koncepcji A. Antonovsky'ego która jest interesująca dla pedagogiki jako nauki ponieważ *rozumiałość, zaradność i sensowność* składają się na poczucie koherencji człowieka czyli globalną orientację w świecie. Jej wykorzystanie przez Doktorantkę jako propozycji teoretycznego uzasadnienia w kształtowaniu postaw społecznie pozytywnych wobec transplantacji uważam za podejście oryginalne ponieważ ważna jest świadomość iż przekazywanie informacji/wiedzy bez zrozumienia istoty rzeczy nie będzie generowało przekonania o sensowności podejmowanych przez podmiot/osobę działań. Opis wybranych, bardzo różnych, przykładów popularyzacji idei donacji (3.3) w Polsce wskazuje na zróżnicowaną kampanijność działań, która jeśli chodzi o ich efektywność wzbudza kontrowersje wśród znawców problemu i to co podkreśla Doktorantka może prowadzić do postaw odwrotnych niż zamierzone w kampanii, co wydaje się być kolejnym akcentem w pracy wskazującym na konieczność badań społecznych w przedmiotowym zakresie zwłaszcza, że społeczeństwo jest znacząco zróżnicowane w zakresie świadomości zdrowotnej, preferencji wartości, światopoglądu czy też funkcjonujących stereotypów. Idea edukacji społecznej wskazywana przez klasyków pedagogiki społecznej może być realizowana w życiu społecznym/środowiskowym w różnych opcjach i różnymi metodami i wiąże się z ideą pomocniczości realizowaną i ukierunkowaną na człowieka, grupy społeczne i środowiska. Ponadto w naukach humanistycznych i społecznych m.in. w socjologii czy też w pedagogice społecznej, w ich wymiarze klasycznym i współczesnym konteksty aksjologiczne stanowią niezwykle istotną rolę zarówno w koncepcjach teoretycznych jak i społecznych działaniach praktycznych. Różnorodne analizy i koncepcje odnajdujemy w klasycznych dziełach naukowych np. H. Radlińskiej, F. Znanieckiego, S. Ossowskiego, J. Szczepańskiego, A. Kłoskowskiej i wielu innych znamienitych badaczy. Człowiek będący twórcą i odbiorcą kultury funkcjonuje, prezentując określone postawy, wybory i poglądy w świecie określonych kulturowo wartości. Zdrowie najogólniej mówiąc jest wartością, podstawową kategorią aksjologiczną warunkującą realizację celów życiowych i jakość życia każdego człowieka. To, że w wielu badaniach naukowych zdrowie jest wartością deklarowaną przez respondentów nie oznacza jednak, że jest to wartość realizowana w życiu codziennym. Bez względu na perspektywę rozumienia i analizowania wartości zawsze będą one obecne w świecie człowieka i „*Będą obecne i w pedagogice społecznej uzasadniając jej istnienie jako refleksji o człowieku i jego wychowaniu oraz praktyczne działanie, w centrum którego znajduje się człowiek*” (E. Marynowicz- Hetka 2006, s.52). Traktowanie zdrowia jako wartości, zasobu (jednostkowego i społecznego), środka dla

lepszej jakości życia oraz prawa każdego człowieka do zdrowia ma bezpośredni związek z procesem socjalizacji. Wartości bowiem wyznaczają postępowanie jednostki, zasady hierarchii społecznej, znajdują wyraz w ocenie zachowania i określają zasady współżycia społecznego, a systemy wartości rozwijane w ramach danej kultury wpływają na przebieg życia społecznego, wyznaczają wybór środków zaspokajania potrzeb i interesów, wyznaczają preferencje w dążeniach. W dobie współczesnych przemian społeczno-kulturowych, anomii moralnej, kulturze narcystycznego indywidualizmu (pokolenie JA), zmianach stylu życia, zmianach relacji społecznych i dominujących priorytetów materialnych, akcentowanie w badaniach naukowych wartości uniwersalnych nabiera szczególnego znaczenia zwłaszcza, że kwestie te mają w recenzowanej pracy odniesienie do praktyki życia społecznego. Część teoretyczna recenzowanej rozprawy wskazuje na bardzo dobrą znajomość interdyscyplinarnej literatury przedmiotu przez Doktorantkę i umiejętności jej analizy oraz właściwej kompozycji prezentowanych analiz będących podstawą teoretyczną procesu badawczego.

W zrealizowanym projekcie badawczym zastosowano strategię badań ilościowych o charakterze diagnostyczno –wyjaśniającym (problem badawczy drugi i trzeci). Natomiast do trzech pytań problemu drugiego dotyczącego uwarunkowań kształtowania postaw respondentów wobec transplantacji, określono dwa założenia/hipotezy wykorzystując tym samym strategię badań weryfikacyjnych- chociaż Doktorantka jednoznacznie tego nie określa. Poszukując związków między rodzajami postawy badanych studentów wobec transplantacji a ich uwarunkowaniami wybrała: płeć, miejsce pochodzenia, stan cywilny, występowanie chorób przewlekłych w rodzinie, rok i kierunek studiów oraz deklarowany poziom religijności. Jest oczywistym, że uwarunkowania postaw badanych osób wobec transplantacji są o wiele bardziej złożone ale w mojej ocenie Autorka pracy wybrała te najbardziej podstawowe, traktując je być może jako punkt wyjścia do dalszych pogłębionych badań. Przedmiot, cele badań ,pytania problemowe , zmienne i wskaźniki zostały jasno określone z uwzględnieniem operacjonalizacji komponentów postawy (wiedza, uczucia, zachowanie) wynikających z przyjętej definicji. W realizacji projektu badawczego wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego i metodę modelowania opartą na założeniach koncepcji Alberta Bandury (str.110). Zastosowano autorski kwestionariusz ankiety „ *Moja postawa wobec transplantacji*” (56 pytań) oraz skalę do badania stosunku uczuciowo-motywacyjnego badanych studentów wybranych do badań białostockich uczelni wobec transplantacji- analizie statystycznej poddano 467 ankiet. Studenci- młodzi dorośli stanowią ważną kategorię społeczną ale i badawczą ponieważ są podatnymi na odbiór

nowości, ciekawymi świata odbiorcami ale i twórcami różnych współczesnych zmian społeczno-kulturowych, ponadto studiując zdobywają niezbędne kompetencje społeczne, których właściwe wykorzystywanie jest oczekiwane przez społeczeństwo. Doktorantka wyjątkowo szczegółowo opisała sposoby opracowania statystycznego uzyskanych danych empirycznych (4.6) obrazując je także tabelami (nr 2, 3,4) i rycinami (nr3,4,5,6,7), dając tym samym pełny obraz postępowania w analizie wyników badań. Metodologiczna podstawa zrealizowanego projektu badawczego przekonuje o bardzo dobrym przygotowaniu warsztatowym Doktorantki do prowadzenia badań naukowych.

Część empiryczna pt. *Postawy studentów białostockich uczelni wobec transplantacji w świetle przeprowadzonych badań własnych* (rozdział 5 i 6) rozprawy doktorskiej zawiera prezentację wyników badań schematem analizy korespondującą z chronologią problematyki badawczej opisaną w rozdziale metodologicznym (rozdział 4). Analizując trzy komponenty postawy prezentacja wyników zawiera także analizy zmiennych różnicujących w komponencie poziomu wiedzy: kierunek studiów, rok studiów, występowanie choroby przewlekłej w rodzinie respondenta (co ważne, inne zmienne- płeć, stan cywilny, poziom religijności nie różnicowały komponentu wiedzy istotnie statystycznie). Zainteresowanie źródłami wiedzy o transplantacji oraz poznanie opinii respondentów - jakie instytucje i środowiska powinny przekazywać stosowną wiedzę stanowi bardzo dobre uzupełnienie omawianego komponentu będąc wskazówką dla planowania i realizowania działań edukacyjnych. Czynnikiem różnicującym statystycznie komponent uczuciowo-motywacyjny była poza wyżej wymienionymi płeć w komponencie deklarowane zachowania tylko rok i kierunek studiów ukazywał istotną statystycznie zależność. Główne korelaty i ich szczegółowe analizy dotyczące postaw badanych studentów wobec transplantacji zawiera podrozdział 5.4 stanowiły one podstawę sformułowania najważniejszych wniosków z badań. Wyniki przeprowadzonych badań posiadają wartość poznawczą i potwierdzają konieczność podnoszenia świadomości społecznej w zakresie transplantacji jako metody leczenia. Edukacja zdrowotna jest jednym z narzędzi promocji zdrowia warunkującą podnoszenie świadomości społecznej dotyczącej zdrowia i jego uwarunkowań znacząco podkreślanych przez Doktorantkę w swoich analizach, co wydaje się być także istotnym pedagogicznym przesłaniem podjętego trudu badawczego. Trzeba jednak zaznaczyć konieczność różnicowania strategii edukacyjnych na rzecz zdrowia (w tym transplantacji) uwzględniając kulturowo-społeczne różnicowanie i potrzeby edukacyjne różnych grup społecznych. Bardzo dobrym uzupełnieniem prezentacji wyników badań jest *Dyskusja wyników badań oraz*

rekomendacje edukacyjne (rozdział 6) gdzie Doktorantka przytacza wyniki badań innych badaczy w kontekście badań własnych wskazując szczególnie m.in. na uzyskane wyniki skrajne- co w mojej ocenie pozwala postrzegać Doktorantkę jako inteligentną i refleksyjną badaczkę problemów społecznych świadomą złożoności, zmienności i niejednoznaczności świata społecznego. Z uznaniem odnoszę się do sposobu prezentacji i analizy wyników badań ponieważ jest ona logicznie uporządkowana, syntetyczna i nie zatracająca wątku głównego problematyki badawczej mimo ogromu zgromadzonego materiału badawczego. Uzyskane wyniki badań wzbogacają obszar badań pedagogiki społecznej i pedagogiki zdrowia i stanowią interesującą inspirację do dalszych pogłębionych badań w przedmiotowym zakresie. Recenzowana praca posiada istotny wymiar prakseologiczny obrazuje i analizuje, w różnych aspektach, konieczność projektowania i działania edukacyjnego ukierunkowanego na kształtowanie i poszerzenie/podnoszenie świadomości dotyczącej transplantacji jako metody leczenia, zwraca uwagę na współczesne społeczno-kulturowe bariery. Sugeruję opublikowanie rozprawy doktorskiej oczywiście w postaci stosownie przygotowanej do druku i ewentualne jej poszerzenie o konkretnie wybrane tematy stanowiące propozycje scenariuszy zajęć dydaktycznych w przedmiotowym zakresie np. dla młodzieży licealnej.

Praca zawiera 49 tabel i 14 rycin, obszerną bibliografię- 240 pozycji zwartych i artykułów w tym anglojęzyczne, 16 aktów prawnych 15 dokumentów, 32 adresy internetowe.

Podsumowując, recenzowana praca doktorska swoją problematyką badawczą wpisuje się we współcześnie znaczący społecznie i wychowawczo dyskurs związany z zagadnieniami transplantacji, akcentuje złożoność i interdyscyplinarność zagadnienia. Praca posiada znaczne walory poznawcze i prakseologiczne w przedmiotowej problematyce, wskazuje na bardzo dobre przygotowanie teoretyczne i warsztatowe Doktorantki do prowadzenia badań naukowych.

Wniosek końcowy

W mojej ocenie praca doktorska Pani mgr Marty Mirosławy Perkowskiej pt. *Postawy studentów białostockich uczelni wobec transplantacji. Stan, uwarunkowania, implikacje pedagogiczne* stanowi oryginalne rozwiązanie problemu badawczego oraz wykazuje ogólną wiedzę Doktorantki w zakresie podjętej problematyki badawczej. W/w praca doktorska spełnia wymogi określone w art.13. 1.Ustawy o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki. Wnioskuje o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

